
A nemzetközi magánjogi közrend megjelenési formái és értelmezése a közrendbe ütközést megállapító bírósági ítéletekben^{*}

Császár Mátyás^{}**

1. Bevezetés

A közrend a nemzetközi magánjog klasszikus, ugyanakkor mind a mai napig nehezen megfogható jogintézménye. A közrend fogalmának tartalmát számos bizonytalanság övezi. A tételes jogban nincs egyértelmű, világos definíció arra, hogy mit kell nemzetközi magánjogi közrend alatt érteni, mit is jelent a közrend valójában. Ezért a jogtudományra és a bírói gyakorlatra marad, hogy megbirkózzon ezzel a feladattal. A bírói gyakorlat leggyakrabban a választottbírósági ítélet érvénytelenítése, kisebb számban a külföldi határozat elismerésének megtagadása és legkevésbé a külföldi jog alkalmazásának mellőzése tárgyában kerül szembe a közrend fogalmának értelmezésével. A közrend kérdésével összefüggő jogesetek közül igen kevés azon bírói ítéletek száma, melyek tényleges közrendbe ütközést állapítanak meg, azonosítva ezáltal a közrend tartalmát. A bírói ítéletek a negatív módszert követve inkább azt állapítják meg, mi nem minősül közrendbe ütközőnek, azaz mi nem tartozik a közrend fogalmába. Jelen tanulmány bemutatja elsősorban a hazai jogtudományban a nemzetközi magánjogi közrend tartalmának meghatározására tett kísérleteket, valamint néhány olyan eseti döntést a hazai, külföldi és uniós joggyakorlatból, melyekben megállapításra került az alkalmazandó külföldi jog vagy a külföldi rendes, illetve választottbírósági ítélet közrendbe ütköző volta.

2. A közrend megjelenési formái

A közrend megjelenési formáit illetően beszélhetünk:

- belső közrendről,
- külső vagy nemzetközi közrendről.

^{*} A szerző köszönetét fejezi ki egykori tanítványának, Boncok Bettinának, az írás megszületéséhez nyújtott hozzájárulásáért.

^{**} Tudományos munkatárs, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Magánjogi Tanszék.

2.1. A belső közrend. A belső közrend kategóriájával találkozhatunk a büntetőjogban és a polgári jogban, melyek nem azonosak. A büntetőjogban, mint a közrend elleni bűncselekmények büntetőjogi védelmet igénylő jogi tárgya jelenik meg.¹ A polgári jogi közrend a francia és az angol jogrendszerben alakult ki elsőként, ugyan nem nemzetközi, hanem belső közrendként és ez került kiterjesztésre a nemzetközi magánjogi jogviszonyokra.² Ezzel szemben Magyarországon először a nemzetközi magánjogban használták és ezt követően jelent meg a polgári jogban a belső közrend intézménye a XX. század első felében. A hazai jogirodalom nem tekinthető egységesnek a belső közrend létét illetően.³

2.2. A nemzetközi magánjogi közrend. A közrend a nemzetközi magánjog egyik klasszikus jogintézménye. Mind a nemzetközi magánjog általános részében, mind különös részében, mind a kollíziós jogban, mind a nemzetközi polgári eljárásjogban fontos szerepet tölt be. A kollíziós jog területén a külföldi jog valamely konkrét jogszabálya, jogintézménye alkalmazásának akadályaként, a nemzetközi polgári eljárásjog területén a külföldi rendes vagy választottbírói határozat elismerését, végrehajtását megakadályozó eszközként, illetve választottbírói ítélet érvénytelenítésének alapjául szolgáló okként jelenik meg. Így beszélhetünk kollíziós és elismerési/érvénytelenítési közrendről, a közrend anyagi jogi és eljárásjogi vetületéről. Azonban a közrend elve mind a két esetben egységes, szerepe és ereje, intenzitása ugyanaz.⁴ Az eljárásjogi közrend fogalma és alkalmazása során az anyagi jogi közrend analógiája szolgáltatja a megoldást.⁵

Karl-Heinz Böckstiegel, neves német választottbíró, megfogalmazása szerint a közrendi klauzula az államok részére az egyik utolsó bástya marad, mellyel nemzeti szent és sérthetetlen tabuikat és érdekeiket megvédhetik.⁶

A nemzetközi magánjogi közrend nem azonos az európai uniós egységes belső piac jogában az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad áramlásának; a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogában a nemzetközi áruforgalom,

¹ A magyar büntetőjogban a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény XVI. Fejezet, „A közrend elleni bűncselekmények”

² A francia és angol belső közrendről lásd részletesen Raffai Katalin: Kalandozás a belföldi közrend fogalmának a magyar jogrendszerben való felbukkanása és jelenléte körül, *Jogtudományi Közöny*, 2007/10., 437-447. o.; Kaliczka Andrea: A nemzetközi magánjogi közrend francia elmélete és gyakorlata, *Magyar Jog*, 2009/9., 562-571. o.

³ Lábady Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*, Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 1998, 202. o.; Burián László: Gondolatok a közrend szerepéről, in: *Magister Artis Boni Et Aequi, Ünnepi Kötet Németh János tiszteletére.* (szerk.: Kiss Daisy – Varga István), Budapest, ELTE, Eötvös Kiadó, 2003, 122. o.; Kecskés László: „Jó lovassal a nyeregben a zabolátlan ló is megfegyelmehető”. A közrend fogalmáról két bírósági határozat alapján, in: *Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére* (szerk.: Gál István László – Hornyák Szabolcs), Pécs, PTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2006, 143. o.

⁴ Szászy István: *Nemzetközi polgári eljárásjog*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1963, 611. o.

⁵ Burián: *Gondolatok a közrend szerepéről* 117. o.

⁶ K.-H. Böckstiegel: Public Policy as a Limit to Arbitration and its Enforcement, *IBA Journal of Dispute Resolution, Special Issue*, 2008, 123. o.

szolgáltatásforgalom állami korlátozását alátámasztó közerkölcs, közérdek, közegészségügy, közrend kategóriáival.⁷

2.3. Kollíziós/anyagi jogi közrend. A kollíziós/anyagi jogi közrend lényege, hogy a kollíziós norma által felhívott külföldi anyagi jognak az esetre vonatkozó konkrét jogszabályát, jogintézményét az eljáró fórum nem alkalmazhatja, ha az nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen a fórum államának közrendjével.

A kollíziós/anyagi jogi közrend egyik kifejeződését az imperatív szabályok képezik. Az imperatív normák egy állam olyan feltétlen alkalmazást igénylő jogszabályai, melyek tisztán belföldi és lényeges nemzetközi elemet tartalmazó jogviszonyokban egyaránt alkalmazandóak, függetlenül a nemzetközi kollíziós magánjog által meghatározott alkalmazandó jogtól. A nemzetközi terminológia az imperatív normákat kényszerítő (mandatory) rendelkezéseknek is nevezi. Az imperatív rendelkezések fogalmára létezik legális definíció, szemben a közrend fogalmával. Az 593/2008/EK rendelet (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.) 9. cikke a következő meghatározást tartalmazza: „Az imperatív rendelkezések olyan rendelkezések, amelyek betartását valamely állam a közérdek – mint például politikai, társadalmi vagy gazdasági rendjének megőrzése – szempontjából döntő fontosságúnak ítéli, és megköveteli a hatálya alá eső valamennyi tényállásra történő alkalmazását, függetlenül attól, hogy e rendelet a szerződésre mely jog alkalmazását írja elő”. Az Európai Unió kollíziós magánjogi rendeletei nemcsak az eljáró bíróság állama imperatív normáinak alkalmazását teszik kötelezővé, függetlenül az általuk egyébként kijelölt jogtól, hanem az esettel szoros kapcsolatban lévő állam imperatív normái alkalmazására is lehetőséget adnak. Az imperatív normák érvényesülését biztosító tételes jogi alapok:

- a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, Rómában, 1980. június 19-én aláírásra megnyitott Egyezmény 7. cikk,⁸
- Európai Parlament és Tanács 864/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról (Róma II.) 16. cikk,
- Európai Parlament és Tanács 593/2008/EK rendelet (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.) 9. cikk (2)-(3).

A kollíziós/anyagi jogi közrend másik kifejeződési formája a közrend védelmének negatív módszerét képező közrendi záradék, mely generálklauzula jelleggel tiltja az eljáró fórum államának közrendjét nyilvánvalóan sértő, a fórum nemzetközi kollíziós magánjoga által egyébként kijelölt külföldi jogszabály alkalmazását. A kollíziós közrendi záradék normatív, pozitív jogi megjelenésére példa:

⁷ GATT XX. cikkely a); GATTs XIV. cikk a); Európai Unió működéséről szóló Szerződés 36. (ex 30.) cikk, 45. (ex 39.) cikk (3), 52. (ex 46.) cikk (1), 62. (ex 55.) cikk, 65. (ex 58.) cikk (2)

⁸ Magyarországon kihirdette a 2006. évi XXVIII. törvény, Magyar Közlöny 2006/21. szám, 1613 - 1626. o.

- a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet 7.§,
- a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, Rómában, 1980. június 19-én aláírásra megnyitott Egyezmény 16. cikk,
- 864/2007/EK rendelet (2007. július 11.) a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról (Róma II.) 26. cikk,
- 593/2008/EK rendelet (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.) 21. cikk,
- a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 2007. november 23-i Hági Jegyzőkönyv 13. cikk,⁹
- Tanács 1259/2010/EU rendelete (2010. december 20.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról (Róma III.) 12. cikk.

2.4. Eljárásjogi közrend. Az eljárásjogi közrend egyik vetülete a közrend elismerési akadályként történő működése. Az adott államban nem ismerhető el és nem hajtható végre az a külföldi rendes vagy választottbírósi határozat, mely az adott állam közrendjébe ütközik. Az elismerési közrend normatív, pozitív jogi megjelenésére példa:

- a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet 72. §(2) a),
- a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény 59.§ b) pont,
- Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel I.) 34. cikk 1. pont,
- Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (Brüsszel II.bis) 22. cikk a) pont, 23. cikk a) pont,
- Tanács 1346/2000/EK rendelete a fizetéseképtelenségi eljárásról 26. cikk,
- Tanács 4/2009/EK rendelete (2008. december 18.) a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről 24. cikk a) pont,
- a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról és a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, Luganóban, 2007. október 30-án aláírt Egyezmény (Lugano II.) 34. cikk 1. pont,¹⁰
- az 1958. június 10-én kelt, a külföldi választottbírósi határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló New York-i Egyezmény V. cikk,
- a joghatósági megállapodásról szóló 2005. évi Hági Egyezmény 9. cikk e) pont,¹¹

⁹ HL L 331., 2009.12.16., 19-23. o.

¹⁰ HL L 147., 2009. 06.10., 5-43. o.

¹¹ HL L 133., 2009.05.29., 1-13. o.

- a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról szóló, Brüsszelben, 1968. szeptember 27-én aláírt Egyezmény (Brüsszeli Egyezmény) 27. cikk 1. pont.

Az eljárásjogi közrend másik vetülete a közrend érvénytelenítési okként történő működése. A választottbíróság helye szerinti állam rendes bírósága érvénytelenítheti azt a választottbírósági ítéletet, mely a választottbíróság helye szerinti adott állam közrendjébe ütközik. Az érvénytelenítési közrend normatív, pozitív jogi megjelenésére példa:

- a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény 55.§ (2) g) pont,
- az UNCITRAL Nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodással kapcsolatos Mintatörvényének¹² 34. cikk (2) bekezdés.

3. A nemzetközi magánjogi közrend fogalmának értelmezése a mai magyar jogtudományban

Vékás Lajos szerint a közrend a jogrendszer fogalmán belül értelmezhető. Minden jogrendszer rendelkezik egy „kemény maggal”, amelynek feladatköréként az adott rendszer gazdasági, társadalmi, politikai, erkölcsi alapjának közvetlen védelme, és egyúttal az adott társadalmi-jogi berendezkedés alapvető értékrendjének kifejezésre juttatása tűzhető ki. E feladatot ez a bizonyos „kemény mag” legtöbbször alkotmányos elvek formájában hajtja végre. A jogrendszernek ez a védelmi és értékrendkifejező szerepet betöltő központja hatással van a nemzetközi magánjogi tényállásokat érdemben szabályozó anyagi jogágakra azáltal, hogy lefekteti e jogágak alapelveit, kijelöli azok értékrendjét. A közrend fogalma alá vonható intézményeket és elveket a jog feltétlenül meg kívánja védeni, érvényre kívánja juttatni az – adott esetben alkalmazandó – idegen külföldi jog eltérő hatásával szemben. A közrend – mint a jog értékítélete általában – tartalmában változó kategória; időben és térben egyaránt mindig az adott gazdasági-társadalmi berendezkedés és politikai-erkölcsi felfogás függvényeként értelmezhető. Kétféle módszer létezik a közrend védelme tekintetében. A közrend pozitív jellegű védelmét biztosítják az imperatív természetű, feltétlen alkalmazást kívánó normák, hiszen az ilyen szabályok nem csak kizsorítják az adott külföldi jog rendelkezéseit, hanem tartalmukban elfoglalják a helyüket. A magyar jog is él ilyen szabályok használatával, azonban problémát okoz az, hogy nincs a jogforrástanban egyértelműen kialakult vélemény arra vonatkozóan, hogy melyek egy norma imperatív jellegének kritériumai, mely szabályokat kell ilyennek tekinteni. A legelfogadhatóbb álláspont szerint azok a jogszabályok imperatív jellegűek, amelyek közvetlenül szolgálgják és védik a gazdasági-társadalmi rendnek – többségükben az Alkotmányban is kifejezett – alapjait. A közrend negatív jellegű védelmét a közrendi záradék biztosítja, amely egy olyan generálklauzula jellegű jogszabály, mely szerint a kapcsoló szabályok által kijelölt külföldi normát mellőzni kell abban az esetben, ha annak alkalmazása a jogrendszer alapját képező intézményeket, elveket sértené. A negatív jelleget az alapozza meg, hogy a

¹² http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration.html

klauzula csupán kizorítja a külföldi normát, tartalmában azt nem pótolja, a keletkezett új kitöltése a bíró feladata.¹³

Megállapíthatjuk, hogy Vékás Lajos értelmezésében az imperatív normának helyettesítő, míg a közrendi záradéknak kizáró hatása van.

Vörös Imre az alkalmazandó külföldi jog által okozott, a hazai jogrenddel lényegesen és alapvetően szemben álló hatás korrigálásának eszközeként tartja számon e jogintézményt. A közrend: az *ordre public* a *lex fori*-nak éppen azt a „kemény magját” foglalja össze egyetlen elnevezéssel, amelynek tiszteletben tartása még nemzetközi kollíziós jogviszonyok, a jogviszonyban lévő lényeges külföldi elem esetén is elengedhetetlen. A közrend tartalma történetileg változik a mindenkori, térben és időben betöltött azon funkciónak megfelelően, melyet a mindenkori társadalmi és gazdasági viszonyok, életviszonyok szövevényében betölt. Emiatt nem lehet a közrend mibenlétét absztrakt módon és örökérvényűen rögzíteni. A közrend csak egyedileg, az adott ügyre vonatkoztatva határozható meg, nem készíthető a közrendet sértő „feketelista” elvont módon. A közrend fogalma a következőképpen összegezhető: a fórum kollíziós jogának utalása ellenére sem lehet alkalmazni a külföldi jog azon szabályát, amely adott esetre vonatkozó hatását tekintve ellentétbe kerülne a külföldi jog alkalmazását lehetővé tevő belföldi jog alapvető intézményeivel, értékeivel.¹⁴

Badó Attila és *Bóka János* a közrendnek az alábbi anyagi jogi vonatkozású elemeit különíti el: a feltétlen érvényesülést kívánó jogszabályok; az államérdek és a külkapcsolatok; az alapvető elvek; és a jó erkölcs. A feltétlen érvényesülést kívánó szabályok olyan imperatív jellegű rendelkezések, melyeket a fórumnak attól függetlenül alkalmaznia kell, hogy mely jog az irányadó. Az imperatív szabályok a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban legtöbbször a versenyjog, a devizagazdálkodás, a környezetvédelem, a fogyasztóvédelem köréből kerülnek ki. Bizonyos mértékben fedi egymást e kategória, illetőleg az alapvető elvek kategóriája, mely körében a leggyakrabban hivatkozott elvek a következők: *pacta sunt servanda*, rendeltetésszerű joggyakorlás, jóhiszeműség, diszkrimináció tilalma, kártalanítás nélküli kisajátítás tilalma. A jó erkölcs sérelme körébe tartoznak azon tevékenységek, amelyeket a nemzetközi közösség általánosságban, kétség nélkül elítél és ezért az ilyen tevékenységben részes felek közötti jogvitában döntő választottbíróóság határozata semmilyen esetre sem végrehajtható. Ilyen széles körű rosszhallást kiváltó magatartások lehetnek például a terrorista cselekmények, a genocídium, a kábítószercsempészet, a pedofília vagy a tisztviselők vesztegetése. Főszabály szerint nem lehet a választottbíróesági ítéletet érvényteleníteni vagy annak végrehajtását megtagadni államérdekre vagy külkapcsolatokra hivatkozva, bizonyos szélsőséges esetekben azonban ennek lehetősége nem zárható ki (pl.

¹³ Mádl Ferenc – Vékás Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2004, 119-121. o.

¹⁴ Burián László – Czigler Dezső Tamás – Kecskés László – Vörös Imre: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog*, Budapest, Krim Bt, 2010, 129. o.

ellenséges, a fórum államával hadiállapotban álló állam, annak állampolgára vagy honos jogi személye javára szóló ítélet).¹⁵

Kecskés László e felosztást alapvetően követhetőnek tartja, bár bizonyos esetek több kategóriába is besorolhatóak és a kategóriák közötti határvonalak sem élesek.¹⁶

Raffai Katalin a közrend kétféle értelemben történő használata mellett foglal állást: egyrészt akkor kerül erre sor, amikor a külföldi jog alkalmazásának eredménye oly mértékben össze nem egyeztethető a belföldi állam jogrendszerének alapvető értékrendjével, és az igazságosság eszméjével, hogy a külföldi jog emiatt alkalmazhatatlanná válik; másrészt a közrend részét alkotja minden olyan imperatív norma, mely az adott állam társadalmi berendezkedésének és gazdasági életének alapjait érinti, és amelyet a jogalkotó meghatározott társadalmi, szociális vagy gazdaságpolitikai célokkal összhangban alkotott meg. Megkülönböztet anyagi vagy kollíziós közrendet, mely a külföldi jog alkalmazását zárja ki, illetőleg eljárásjogi vagy elismerési közrendet, mely a külföldi állam bírósága által hozott ítélet elismerését vagy végrehajtását tagadja meg. Ezentúl utal a közrend szakirodalomban elterjedt hármas felosztására is, mely szerint beszélhetünk transznacionális (nemzetek feletti), nemzetközi (külföldi) és nemzeti (belföldi) közrendről. Transznacionális közrend alatt azon univerzális elveket (vagy adott esetben nemzetközi egyezményeket) értjük, melyek széles körű nemzetközi konszenzus eredményeképpen jöttek létre, érvényre jutásuk mindig kötelező és sérelmük az elismerés, végrehajtás megtagadásával jár. A közrend e típusa szorosan kapcsolódik a nemzetközi közjoghoz (nemzetközi közjog imperatív szabályai közéjük tartoznak). A nemzetközi közrend felel meg a nemzetközi magánjogban használt közrend-fogalomnak. A belföldi közrend akkor kerül szóba, amikor egy tisztán belföldi felekkel rendelkező jogviszony kerül szembe a konkrét állam alapvető gazdasági, társadalmi, erkölcsi értékrendjével.¹⁷ A közrend és közérdek esetében nem rokon fogalmakról van szó, hanem sokkal inkább a közrend értéktartományának egyik jól körülhatárolható elemét alkotja a közérdek védelme, sérelme. A magyar bírói gyakorlat is e felfogás köré szerveződik.¹⁸

4. A közrend fogalmának értelmezése a magyar bírói gyakorlatban

A hazai bírói gyakorlat elsősorban nem kifejezetten a nemzetközi magánjogi viszonyok vitás kérdéseinek eldöntése során találkozik a közrend értelmezésével, hanem a tisztán belföldi elemeket tartalmazó ügyekben: a közzétett ítéletek szinte kivétel nélkül a belföldi választottbírósági ítéletekkel szemben kezdeményezett érvénytelenítési eljárásban születtek. Sok esetben még az alapper tényállásában sem fordul elő külföldi elem. A gyakorlatban a legkedveltebb érvénytelenítési ok a

¹⁵ Badó Attila – Bóka János: *Európa kapujában. Reform, igazság, szolgáltatás*, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2009, 87-90. o.

¹⁶ Kecskés: „*Jó lovassal a nyeregben a zabolátlan ló is megfegyvelmezhető*” 143. o.

¹⁷ Raffai Katalin: A közrend a kereskedelmi választottbíráskodásban. *Külgazdaság*, 2007/1-2, 1-12. o.

¹⁸ Raffai: *Kalandozás a belföldi közrend fogalmának a magyar jogrendszerben való felbukkanása és jelenléte körül* 446. o.

választottbírói ítéletet megtámadók körében a közrendbe ütközésre hivatkozás, egyfajta fellebbezési lehetőségként felhasználva azt.

A közrend sérelmének megállapíthatósága, illetőleg terjedelme kapcsán a bírói gyakorlat a nemzetközi magánjogi meghatározásból indul ki, a magyar nemzetközi kollíziós magánjogi szakirodalomban használt közrendi klauzula fogalomra hivatkozik.

A magyar bírói gyakorlatban hozzáférhető ítéletek – kevés kivételtől eltekintve¹⁹ – az általánosság szintjén maradva, a negatív meghatározás módszerével próbálják körülhatárolni a közrend fogalmát, azaz azt jelentik ki, hogy melyek azok az elemek, amik egyértelműen nem tartoznak a közrend védelme körébe. A meghatározásoknál mindig megegyezik a kiindulópont: a nemzetközi magánjogban kidolgozott elméleti alapok.²⁰

A bírósági ítéletekben találhatóak visszatérő jelleggel szereplő, általánosnak tekinthető megállapítások:

- a választottbírói ítélet nem okozza a közrend sérelmét csupán azért, mert valamely jogszabállyal ellentétes, az anyagi jogszabályokat helytelenül alkalmazza, illetve eljárási jogszabályt sértve indokolási kötelezettséget megsérti (Legfelsőbb Bíróság Gf. VI. 30.848/1997/8. számú ítélete – BH 1997.489, Legfelsőbb Bíróság Gf.VI.33.072/1997. számú ítélete – EBH 1999.37, Fővárosi Bíróság 5. P. 20.192/2002/9. számú ítélete),
- a választottbírói ítélet nem okozza a közrend sérelmét csupán azért, mert eljárási jogszabályt sért: indokolási kötelezettség megsértése, szakértői bizonyítás anomáliái (Legfelsőbb Bíróság Gfv. XI. 30.344/2005. számú ítélete - BH 2006.218, Legfelsőbb Bíróság Gfv. XI. 30/226/2005. számú ítélete – EBH 2006.1429);
- a közrendbe ütközés megállapítása során vizsgálni kell, hogy az a jogszabály, amelyet sért, közvetlenül a gazdasági-társadalmi rend alapját védi-e (Legfelsőbb Bíróság Gf. VI. 30.848/1997/8. számú ítélete - BH 1997.489, Legfelsőbb Bíróság Gfv. XI. 30.344/2005. számú ítélete - BH 2006.218);
- a közrend sérelme mindig túlmutat a felek relatív jogviszonyán (Fővárosi Bíróság 9.G.40.302/2003/7. számú ítélete, Legfelsőbb Bíróság Gfv.XI.30.520/2007/6. számú ítélete - EBH 2008.1794, Legfelsőbb Bíróság Pf. I. 20.397/1997. számú ítélete);
- a jogerő intézményének helytelen alkalmazása a közrendbe ütközés körében vizsgálható, de egy jogszabály – így a *res iudicata* intézményének – helyes, vagy helytelen értelmezése, alkalmazása önmagában nem ad alapot a választottbírói ítélet érvénytelenségének megállapítására, kivéve, ha az olyan súlyú, hogy a közrendbe ütközés megállapítható (Legfelsőbb Bíróság Gfv.XI.30.075/2009/13. számú ítélete -EBH 2009.1969).

A hozzáférhető ítéletek közül két alkalommal került sor közrendbe ütközés megállapítására és erre hivatkozással a választottbírói ítélet érvénytelenítésére.

¹⁹ Pl. BH 1997.489, BH 2003.127

²⁰ Raffai: *A közrend a kereskedelmi választottbíráskodásban* 11. o.

Az egyiket a Legfelsőbb Bíróság, a másikat a Fővárosi Bíróság hozta. Terjedelmi okokból csak egyik ismertetésére kerül sor.

A Legfelsőbb Bíróság a Gfv. VI.30.450/2002. számú ítéletében²¹ egy meglehetősen érdekes megállapítást tett. A választottbírói ítélet közrendbe ütközése megállapításának nem szükségképpen eleme jogszabálysértés megvalósulása, a választottbírói ítélet adott jogszerű rendelkezése is lehet közrendet sértő, tehát érvénytelen.²² Az alapügyben, melyben a pertárgy értéke 32 milliárd forint volt, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Választottbírói ítélet érvénytelenítése iránti eljárásban a felperes többek között arra hivatkozott, hogy a választottbírói ítélet által megállapított ügyvédi díj annyira magas, hogy nemcsak a pereszes felet sújtja aránytalanul nagymértékben, de sérti a társadalom értékítéletét is, és így közrendbe ütközik. Az érvénytelenítési perben a felülvizsgálat során eljáró Legfelsőbb Bíróság a közrend értelmezéséből, a közrend által védett társadalmi érdekekből próbált kiindulni, melyhez két jogirodalmi művet használt fel: egy jogi lexikont²³ és egy tankönyvet.²⁴

A Legfelsőbb Bíróság a közrend egyik összetevőjeként határozta meg a társadalom általános értékítéletét és megállapította, ha egy választottbírói ítélet sérti a társadalom értékítéletét, akkor annak közrendbe ütközése megállapítható, mivel annak hatályosulásától a társadalmat meg kell védeni. Annak ellenére, hogy a vonatkozó hatályos szabályozás²⁵ lehetővé teszi akár a pertárgyérték 5%-ának megfelelő ügyvédi munkadíj megállapítását is amellet, hogy összegszerű felső határt nem állapít meg, még a kiemelkedően nagy pertárgyértékű ügyekben sem kívánatos a közfelfogás számára elfogadhatatlanul magas ügyvédi munkadíj megítélése, hiszen a kiemelkedően magas perértékű ügyekben a jogszabályi 5 %-os kereten belül maradv *meghatározott ilyen magas ügyvédi munkadíj korlátozza a feleket a bírósághoz fordulás, illetőleg a jogorvoslathoz való jog gyakorlásában, anyagilag ellehetetleníti a pereszes felet, illetőleg sérti a társadalom értékítéletét.* Ezeket túlmenően a választottbírói ítéletnek hatályban tartása a Legfelsőbb Bíróság szerint az ügyvédi munkadíj megállapítása vonatkozásában a bírói gyakorlatra is nemkívánatos hatást gyakorolhatott volna, így a testület érvénytelenítette az ítélet perköltséget megállapító részét, ugyanakkor – hatáskör hiányában – nem állapította meg a ténylegesen megítélhető ügyvédi munkadíj mértékét, hiszen a Vbt. 56.§ (2) bekezdés értelmében a rendes bíróság ítélete kizárólag a választottbírói ítélet érvénytelenítésére szorítkozhat. Egyebekben a felülvizsgálati bíróság hatályában fenntartotta a jogszabályoknak megfelelő jogerős

²¹ BH 2003.127

²² Kecskés László: Lehet-e közrendbe ütköző, ami nem jogellenes? *Magyar Jog*, 2007/9., 531-536. o.

²³ Lamm Vanda – Peschka Vilmos (szerk.): *Jogi Lexikon*. Budapest, KJK-Kerszöv, 1999, 371. o.

²⁴ Mádl Ferenc – Vékás Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1997, 119., 122. o.

²⁵ 12/1991. (IX.29) IM rendelet a bíróság által megállapítható ügyvédi költségekről

ítéletet. A Legfelsőbb Bíróság e döntése a jogirodalomban több szerző egyet nem értését váltotta ki.²⁶

5. Az Európai Bíróság közrendbe ütközést megállapító döntései²⁷

Az Európai Bíróság gyakorlatában számos eset az egységes belső piac jogában az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad áramlásának tagállami korlátozhatósága kapcsán foglalkozik a közérdekek, közérdek, közegészségügy, közrend értelmezésével. Ezen kategóriák azonban eltérnek a nemzetközi magánjogi közrendtől.²⁸

Olyan ítélet nem ismert a Bíróság gyakorlatából, amely külföldi alkalmazandó jog közrendbe ütközését állapítaná meg. A Bíróság esetjoga az elismerési közrendre, azaz a tagállami bírósági határozatok más tagállamban történő elismerésére korlátozódik. Ritkán előfordul olyan ügy is, melynek tárgya választottbírósági ítélet érvénytelenítése. Más tagállam határozatának az elismerés helye szerinti tagállam közrendjébe ütközésére a perveztes fél gyakran hivatkozik a végrehajtás megakadályozása érdekében, ám bár kevés sikerrel. A Bíróság csak kivételesen ad helyt az ilyen hivatkozásnak, alapvetően az eljárási jogok védelme érdekében.²⁹

A **Dieter Krombach v André Bamberski-ügyben**³⁰ az Európai Bíróság szélesebb körben foglalkozott a közrend kérdésével e sokat hivatkozott ügyben, melyben arra a kérdésre adott választ, hogy elutasíthatja-e valamely tagállami bíróság a határozat elismerését, illetőleg végrehajtását azon az alapon, hogy a döntést hozó fórum eljárása ellentétes a tisztességes eljárás követelményével, vagy a védelemhez való jog sérült. A francia és német jogrendszereknek az ügyvédi képvisellel, ügyvédkényszerrel kapcsolatos eltérő felfogásai ütköztek az adott ügyben. A Franciaországban indult büntetőeljárásban a francia bíróság megállapította büntető joghatóságát azon az alapon, hogy a sértett francia állampolgár volt. A német vádlott (Krombach) személyes megjelenésének elrendelése ellenére a tárgyaláson nem jelent meg. A francia büntetőeljárásról

²⁶ Kecskés: *Lehet-e közrendbe ütköző, ami nem jogellenes?*; Okányi Zsolt: *Választottbíráskodás Magyarországon belföldi és nemzetközi ügyekben = Arbitration in Hungary in domestic and international matters: szabályok és elemzések*. Alapszín Bt., 2009.

²⁷ Az Európai Bíróság közrend értelmezéséről lásd részletesen Nagy Adrienn: *A közrend tartalmáról – az Európai Bíróság esetjogán keresztül. De iurisprudencia et iure publico*, 2011/2., 1-17. o., www.diep.hu (utolsó letöltés: 2011.05.18.)

²⁸ Vékás Lajos: *Uniós alapvető szabadságok és közösségi nemzetközi kollíziós magánjog, Európai Jog*, 2005/1., 3–16. o. ; Burián László: *The personal law of companies and the freedom of establishment*. 6. p. http://jmce.elte.hu/docs/Personal_Law_Companies/PersonalLawOfCompanies.pdf (utolsó letöltés 2011.04.27.)

²⁹ A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 44/2001/EK tanácsi rendelet alkalmazásáról. Brüsszel, 2009.4.29. COM(2009) 174 végleges 4. o.

³⁰ A Bíróság C-7/98 sz., Dieter Krombach kontra André Bamberski ügyben 2000. március 28-án hozott ítélete (EBHT 2000., I-01935. o.)

szóló törvény rendelkezéseinek megfelelően³¹ a bíróság anélkül hozott ítéletet, hogy meghallgatta volna az általa meghatalmazott védőket, és végül a német vádlottat szabadságvesztésre és kártérítés megfizetésére kötelezte. A francia ítélet németországi végrehajtása során a Bundesgerichtshof fordult előzetes döntésért az Európai Bírósághoz. Az Európai Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a megkeresett állam közrendje nem akadályozhatja meg egy másik szerződő államban hozott ítélet elismerését vagy végrehajtását azon az alapon, hogy a származási bíróság nem tartotta tiszteletben a Brüsszeli Egyezmény joghatóságra vonatkozó szabályait. Az Egyezmény megtiltja a határozat elismerésének vagy végrehajtásának elutasítását pusztán azon az alapon, hogy eltérés van a származási állam bírósága által alkalmazott jogszabály és azon jogszabály között, amelyet a megkeresett állam bírósága alkalmazott volna, ha a jogvita előtte folyt volna. A közrendi záradék alkalmazása csak akkor képzelhető el, ha az ilyen ítélet elismerése vagy végrehajtása *annyira elfogadhatatlan mértékben ellentétes a megkeresett állam jogrendjével, hogy az alapvető sérelmet jelent, tehát a külföldi határozatok érdemi felülvizsgálatára vonatkozó tilalom tiszteletben tartása érdekében e sérelemnek olyan jogszabály nyilvánvaló megsértésén kell alapulnia, amely a megkeresett állam jogrendjében lényegi jelentőségűnek tekinthető, vagy egy olyan jog megsértésén, amelyet e jogrendben alapvetőnek ismernek el.* Mivel a szóban forgó védekezéshez való jog szerepel azon jogok között, amelyek a tagállamok közös alkotmányos hagyományában gyökereznek, az Európai Bíróság szerint helyénvaló, hogy a közrendi záradék alkalmazása kérdésében a megkeresett állam bírósága figyelembe veheti a védekezéshez való jog ilyen megsértését. Az Európai Bíróság megállapította, hogy a Brüsszeli Egyezmény 27. cikkét, melynek 1. pontjában jelenik meg az ítélet elismerésének, végrehajtásának közrendbe ütközésre hivatkozással történő elutasítása, *szigorúan kell értelmezni és csak kivételes esetekben van lehetőség az alkalmazására.* Ebből következően, bár a szerződő államok szabadon, saját nemzeti szempontjaiknak megfelelően meghatározhatják a közrendi követelményeiket, e fogalom korlátai azonban már az Egyezmény értelmezésével kapcsolatos kérdés. *Bár nem az Európai Bíróságra tartozik, hogy megfogalmazza egy szerződő állam közrendjének tartalmát, az viszont az Európai Bíróság feladata, hogy ellenőrizze azokat a kereteket, amelyek között egy szerződő állam bírósága e fogalomra hivatkozással megtagadhatja egy másik szerződő állam bíróságától származó határozat elismerését.*

Az **Eco Swiss v Benetton-ügyben**³² nem az elismerési közrend fogalmát értelmezte az Európai Bíróság, hanem a nemzeti jogrendszerben a választottbírósági ítélet érvénytelenítését lehetővé tevő indokként hivatkozott rá az egyik peres fél. A kérdés úgy merült fel, hogy a nemzeti jogrendszerben a választottbírósági ítélet egyik érvénytelenítési okaként szereplő közrend megsértését jelenti-e az, ha az adott választottbírósági ítélet a közösségi versenyjogi szabályokkal ellentétes. Az Európai Bíróság megállapította, hogy az EK-

³¹ A francia büntetőeljárásról szóló törvény 630. cikke értelmében semmiféle védő nem jelenhet meg a távollévő terhelt képviselőként.

³² A Bíróság C-126/97. sz., Eco Swiss China Time Ltd kontra Benetton International N.V. ügyben 1999. június 1-én hozott ítélete (EBHT 1999., I-03055. o.)

Szerződés³³ 81. cikke olyan alapvető rendelkezés, amely elengedhetetlen az Európai Közösségre bízott feladatok megvalósításához és különösen a közös piac működéséhez. Ebből az Európai Bíróság szerint az következik, hogy *egy nemzeti bíróságnak, amennyiben a belső eljárási szabályok szerint helyt kell adnia egy választottbírósági ítélet megsemmisítése iránti, a közrendre vonatkozó nemzeti szabályok megszegésére alapított kérelemnek, akkor ennek a nemzeti bíróságnak abban az esetben is helyt kell adnia egy ilyen kérelemnek, ha úgy ítéli meg, hogy a választottbírósági ítélet ténylegesen ellentétes az EK-Szerződés 81. cikkével.* Ebben az ítéletben az Európai Bíróság tulajdonképpen a belső (nemzeti) közrend fogalom körébe utalta az EK-Szerződés versenyjogi szabályait.³⁴

A témához kapcsolódó későbbi döntéseiben az Európai Bíróság – a Krombach v Bamberski-ügyben lefektetett gondolatok hivatkozása mellett – csupán egy-egy új megállapítást tett a közrend mibenlétével kapcsolatban.

A **Régie nationale des usines Renault SA v Maxicar SpA és Orazio Formento-ügyben**³⁵ „pro futuro fenntartásként, megjegyezte: a tagállami bíróság feladata, hogy ugyanolyan diligenciával részesítse védelemben a közösségi jog által biztosított jogokat, mint ahogyan a nemzeti jog által biztosított jogosultságok tiszteletben tartása felett öröködik.”³⁶

Az **Eurofood IFSC Ltd.** elleni fizetéseképtelenségi eljárással kapcsolatos ügyben 2006. május 2-án hozott döntésében³⁷ megerősítette, hogy a vonatkozó közösségi szabályt úgy kell értelmezni, hogy bármely tagállam elutasíthatja egy másik tagállamban indított fizetéseképtelenségi eljárás elismerését, ha az eljárás megindításáról szóló határozatot az eljárásban érintett személy meghallgatáshoz való alapvető jogának nyilvánvaló megsértésével hozták.

A **Gambazzi-ügyben**³⁸ a Bíróság rögzítette, hogy az igazságszolgáltatás működéséhez és az eredményes igazságszolgáltatáshoz fűződő nyomós érdek korlátozhatja a tisztességes eljáráshoz fűződő alapvető jogot. Ennek megfelelően valamennyi tagállam jogrendszere ismer a bíróság által a polgári perben elrendelt kötelezés teljesítésének elmulasztása esetén alkalmazható szankciókat. Önmagában az a tény, hogy a megkeresett tagállam eljárásjoga a származási tagállam bírósága által alkalmazott szankciót ebben a formában nem ismeri, nem vezethet arra a következtetésre, hogy a közrendi záradék alkalmazása indokolt. Vizsgálni szükséges a hatékony eljárás biztosítását szolgáló szankció célja és az alkalmazott szankciófajta közötti arányosságot, melynek során különösen figyelembe kell venni azt a kötelezettséget, amelynek elmulasztását a szankcióval

³³ Az Európai Közösséget létrehozó Szerződés (HL C 321E, 2006.12.29.)

³⁴ Kecskés László – Nemessányi Zoltán: Magyar közrend – nemzetközi közrend – közösségi közrend, *Európai Jog*, 2007/3., 33-34. o.

³⁵ A Bíróság C-38/98 sz., *Régie nationale des usines Renault SA kontra Maxicar SpA és Orazio Formento* ügyben 2000. május 11-én hozott ítélete (EBHT 2000., I-02973. o.)

³⁶ Nagy Csongor István: *Az Európai Unió nemzetközi magánjoga*, Budapest, HVG-ORAC, 2006, 226-227. o.

³⁷ A Bíróság C-341/04. sz., *Eurofood IFSC Ltd* ügyben 2006. május 2-án hozott ítélete (EBHT 2006., I-3854. o.)

³⁸ A Bíróság C-394/07.sz., *Marco Gambazzi kontra DaimlerChrysler Canada Inc. és CIBC Mellon Trust Company* ügyben 2009. április 2-án hozott ítélete (EBHT 2009., I-02563. o.)

sújtották, a kötelezettség előírásához vezető eljárást, a szankció súlyát a kötelezettség nem teljesítéséhez képest, valamint a rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségeket.³⁹

A Gambazzi-ügyben az Európai Bíróság nem adott konkrét választ a közrend tartalmát illetően, csupán zsinórmértéket, általános eligazítást ad a kérdést előterjesztő tagállami bíróságnak, ezáltal megtörte azt a lendületet, amely addig a vonatkozó jog gyakorlatát jellemezte. A Gambazzi-ügytől sokan azt várták, hogy a Bíróság továbbhalad azon az úton, amellyel az alapvető jogok hangsúlyozása révén a nemzeti közrendek eltéréseinek csökkenése felé mutat és a közrendnek a nemzeti jogon alapuló fogalmát felülírja egy uniós közrend fogalommal.⁴⁰

6. Külföldi állami rendes bíróságok közrendbe ütközést megállapító döntései

6.1. Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof) XII ZR 79/04 sz., 2006. október 11-i ítélete.⁴¹ Az ügy nemcsak a közrendbe ütközés, hanem a házasság érvényességére és felbontására alkalmazandó jog meghatározása szempontjából is érdekes.

A felperes hölgy és férje 1993. szeptember 19-én kötöttek házasságot. A házasságot egy katolikus pap előtt, Marjakob-L Nassibini in al kwamisli (Szíria) templomában kötötték. A felek állampolgársága szír. A felperes feleség a szír ortodox egyház tagja, míg a férj vagy római katolikus vagy szír katolikus egyháztag. Házasságukból 1996. november 17-én Hanadi I. nevű lányuk született. A feleség 1998. óta egy külföldiekre vonatkozó engedmény alapján közösségi szálláson élt. Időközben a felülvizsgálati eljárás alatt a lányával együtt Szíriába kitoloncolták. A férj 2000. óta Németországban tartózkodik. A férj menekültügyi eljárása jogerősen még nem záródott le.

Német bíróság előtt a feleség kérte a házasságuk felbontását. Az eljáró elsőfokú bíróság (Amtsgericht Senden) megállapította, hogy német bíróságoknak van joghatósága. A házasságot létrejöttek, érvényesnek és fennállónak tekintette. Megállapította, hogy az alkalmazandó jog a keleti katolikus jog, mely szerint a házasság felbonthatatlan. Ezért elutasította a bontási kérelmet. A feleség fellebbezett a Karlsruhei Tartományi Felsőbírósághoz (Oberlandesgerichts Karlsruhe), azonban a másodfokú bíróság helybenhagyta az elsőfokú ítéletet.

³⁹ Nagy: *A közrend tartalmáról – az Európai Bíróság esetjogán keresztül* 13. o.

⁴⁰ Kormos Erzsébet: A Gambazzi ügy. A közrendbe ütközés, mint a bírósági határozatok elismerésének és végrehajtásának akadályja a Brüsszeli Egyezmény értelmében. *Jogesetek Magyarázata*, 2010/3., 83. o.

⁴¹ <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=d368d22b59a95bdc8022952b1a5bc3f9&client=%5B%2712%27%2C+%2712%27%5D&client=%5B%2712%27%2C+%2712%27%5D&nr=38116&pos=0&anz=1>; <http://conflictoflaws.net/2006/german-federal-supreme-court-ban-on-divorce-may-infringe-german-public-policy/>

Az ügy felülvizsgálat folytán a német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof) elé került. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság a német bíróságok nemzetközi joghatóságának megállapítása mellett hatályon kívül helyezte a korábbi döntéseket és visszaküldte az ügyet új eljárásra az alábbi négy iránymutatással.

a) Meg kell vizsgálni, hogy a házasság a házastársak között érvényesen létrejött-e. Amennyiben nem jött létre érvényes házasság, úgy el kell utasítani a kérelmet. A házastársak fennálló házasságának érvényességét azért kell vizsgálni, mert a házasságkötésről kiállított templomi házassági okiratnak nem ugyanaz a bizonyító ereje, mint a belföldi házassági anyakönyvi kivonatoknak és a házasság fennállását hivatalból vizsgálni kell. A házasság ún. későbbi hatályosulása sem jöhet szóba, mivel 10 évig nem éltek együtt. Pontosan 9 és fél év után adták be a bontókeresetüket a házastársak. A házasság érvényességére a német Polgári Törvénykönyvet (BGB) hatályba léptető törvény (EBGBG) a szíriai jogot jelöli ki, mivel a házasságkötés pillanatában mindkét fél szír állampolgár volt. Azonban a szír jog a családi jogi viszonyokra nem rendelkezik egységes szabályokkal. A házasságot Szíriában kötötték egy kaldeis egyházhoz tartozó pap előtt egy keleti katolikus templomban. Azonban a házaspár egyike sem a keleti katolikus egyház tagja a keresztlevelük alapján. A feleség szír-ortodox vallású, míg a férj római-katolikus, míg az egyházi nyilvántartás szerint a férj asszír-katolikusnak vallotta magát. Nem tisztázott, hogy a házastársak milyen egyházhoz tartoznak. Ez azért fontos, mert a szír kollíziós családi jog alapján az a házasságkötésre irányadó jog, amely vallási közösséghez tartoznak a felek, de mivel a vallási közösséghez tartozás nem meghatározott, így több alternatívát kell számításba venni. Az egyik verzió szerint a római katolikus jog értelmében egy jogi kódex irányadó és a szír katolikus jog szerint pedig egy másik egyházi kódex irányadó. Az eljárás során kirendelt szakértő arra a következtetésre jutott, hogy annak az egyháznak a joga alkalmazandó a házasságra, amilyen templomban a házasságot kötötték. E felfogás szerint tehát a kaldeista katolikus templom a kapcsoló tényező, amelyre ugyanaz a kódex irányadó, mint a szír katolikus vallásra.

b) A házasság érvényessége esetén a bíróság vizsgálja meg, hogy a felek menekült státuszt szereztek-e a menekült helyzetére vonatkozó, 1951. július 28. napján elfogadott Genfi Egyezmény alapján.⁴² A felek menekült jogállása esetén a német családi jog alkalmazandó, mivel menekültként mindkettőjük személyes joga a német a kérelem benyújtásakor tartózkodási hely alapján. Ahhoz, hogy menekült státuszt szerezzenek, az Egyezmény alapján elég lehet az, hogy az anyaországukat azért hagyták el, mivel vallási vagy politikai üldöztetésről kellett félniük.

c) Ha a feleknek nem szereztek menekült jogállást, akkor a szír családjogi kollíziós jog alapján – tekintettel a felek egyházi hovatartozására – a Codex Iuris Canonici, vagy a Codex Canonum Ecclesiarum Orientium előírásai szerint vizsgálható a házasság anyagi jogi felbontása. Ezen kódexek alapján azonban a házasság felbonthatatlan.

⁴² Magyarországon kihirdette az 1989. évi 15. tvr.

Ezzel együtt vizsgálendő, hogy a bontó kérelem benyújtásakor a kérelmező hölgynek volt-e menekültjogi státusza. Ebben az esetben a német Alaptörvény alapján a feleség személyes joga német, ezért a házasság felbontására a német családi jogi rendelkezések irányadóak.

d) Ha a fenti feltételek egyike sem teljesül, akkor a német anyagi jog alkalmazásának lehetősége nem áll fenn. Ekkor azt szükséges megvizsgálni, hogy a két kánonjogi kódex alapján előírt bontási tilalom a német közrendbe ütköző-e.

A közrendbe ütközés kérdéskörében a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a kánonjog szerinti bontási tilalom az EGBGB 6.§-ban megfogalmazott közrendi záradék alapján nem alkalmazható. Az EGBGB 6. § szerint: *„Egy más állam jogi normája nem alkalmazható, ha annak alkalmazása olyan eredményre vezet, ami a német jog lényeges alapelveivel összeegyeztethetetlen. Különösen akkor nem alkalmazandó, ha az alapjogokkal összeegyeztethetetlen.”*⁴³ A közrendbe ütközésre – jelen tényállás alapján – akkor lehet hivatkozni, ha a hatás a konkrét esetben jelentős, és elégséges belföldi vonatkozás állapítható meg.

A Bundesgerichtshof ezt követően a német közrend érintett tartalmát a német Alaptörvény 6.§ (1) alapján vezette le. Az Alaptörvény 6.§ (1) értelmében *„A házasság és a család az állami rend különleges védelme alatt állnak.”*⁴⁴ Az Alaptörvény hivatkozott rendelkezése a házasságot és a családot védi, a házasság fennállását, de ebbe a házasság felbonthatatlansága nem tartozik bele. Az Alaptörvény 6. §-t a német közfelfogásnak megfelelően kell értelmezni. A európai családi jogi törvények kimondják, hogy a házasságot fel lehet bontani és a házasság felbontását nem lehet érvényesen kizárni.⁴⁵ A közrend nem egy statikus, megváltoztathatatlan képződmény, hanem egy folyamatosan változó fogalom, ami követi a német és az európai jogközösség alakulását. Az ítélet korábbi német és európai bírósági döntéseken keresztül bemutatja, hogy időben hogyan változott a közrend értelmezése és a közrendbe ütközés megítélése. Hivatkozik – többek között - egy 35 évvel ezelőtti német alkotmánybírósi döntésre, amely kimondja, hogy az Alaptörvény 6.§ nem absztrakt, hanem *a fennálló jogi szabályozás tükrében kell értelmezni. Ennek pedig része az, hogy a házasságot fel lehet bontani.* A fentiek tükrében a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság iránymutatása szerint, amennyiben alkalmazni kellene a szíriai egyházjog azon rendelkezését, amely kimondja a házasság felbonthatatlanságát, akkor az a német közrendbe ütköző lenne.

⁴³ EGBGB Artikel 6

Öffentliche Ordnung (ordre public)

Eine Rechtsnorm eines anderen Staates ist nicht anzuwenden, wenn ihre Anwendung zu einem Ergebnis führt, das mit wesentlichen Grundsätzen des deutschen Rechts offensichtlich unvereinbar ist. Sie ist insbesondere nicht anzuwenden, wenn die Anwendung mit den Grundrechten unvereinbar ist.

⁴⁴ Grundgesetz Artikel 6 (1) Ehe und Familie stehen unter dem besonderen Schutze der staatlichen Ordnung.

⁴⁵ Az utolsó európai államként Málta a 2011.05.28-án megtartott népszavazás eredményeként intézményesítette a házasság felbontását.

6.2. Oberlandesgerichts Köln, 9 Sch 19/02, 2002. október 29-i ítélete (CLOUT 667).⁴⁶ Az eljárás tárgyául választottbíróági ítélet érvénytelenítése szolgált, melynek alapjaként a *fél ügyének előterjesztéséhez való jogának* megsértése miatti közrendbe ütközésre hivatkoztak. A kérelmező, egy kutyatenyésztő, választottbíróági eljárást kezdeményezett egy kutyatenyésztő egyesületből (továbbiakban alperes) való kizárása miatt. A kizárásról szóló döntést az alperes visszavonta, emiatt a felperes befejezettnek nyilvánította a választottbíróági eljárást és kérelmezte a testülettől, hogy a teljes költség megfizetésére kötelezze az alperest. Az egyesület kezdetben egyetértett az eljárás befejezésével, azonban később azt állította, hogy az eljárás csak a választottbíróóság olyan – a vonatkozó szabályoknak megfelelő – döntésével szűnhet meg, amely a teljes költséget a kérelmező terhére ítéli. Mielőtt a kérelmező válaszolhatott volna az alperes utolsó beadványára, a választottbíróóság az eljárás befejezése mellett döntött és kötelezte a kérelmezőt a teljes perköltség megfizetésére. A kérelmező a döntés érvénytelenítése iránt eljárást kezdeményezett azt állítva, hogy ügyének előterjesztéséhez való joga sérült, és a költségekről való döntés megalapozatlan volt. A bíróság végül elutasítva az alperes ellenkérelmét, a költségekről született döntést érvénytelenítette, megállapítván, hogy a közrend megsértése a szóban forgó ügyben megvalósult. A költségekről döntő választottbíróági ítélet a közrend megsértése miatti érvénytelenséget szabályozó jogszabályi rendelkezés hatálya alá esik, így tárgya lehet érvénytelenítési eljárásnak, mivel az megszüntető végzésnek önmagában nem értékelhető, feltéve, hogy a választottbíróági eljárás a felek megállapodása alapján került megszüntetésre. A bíróság kifejtette, hogy *pusztán egy ítéletbeli tévedés nem alapozza meg annak érvénytelenítését, de a jelen döntés olyan mértékben önkényes volt, hogy a közrend megsértettnek tekinthető. Teljes mértékben olyan nyilvánvalóan eltorzított tényeken alapult, hogy annak végrehajtása az általánosan elfogadott igazságszolgáltatási elveket sértené.* A választottbíróági ítélet központi elemét azon érv képezte, hogy a felperes elmulasztotta követni a választottbíróági eljárást. Mindazonáltal nem volt vitatott kérdés a felek között, hogy az eljárást együttesen szüntették meg, és nem volt szükség a felperes bármely egyéb cselekedetére. Végző soron azt a tényt, miszerint az ítéletben világosan kifejezésre került, hogy *a testület egyáltalán nem vett figyelembe a kérelmező által előterjesztett beadványokat,* a bíróság úgy értékelte, hogy az *megalapozza a közrend megsértését, minthogy a fél ügyének előterjesztéséhez való jogát súlyosan sértette.*

6.3. Francia Semmítőszék (Cour de cassation) 369., 370., és 371. számú, 2011. április 6-i ítéletei.⁴⁷ Mindhárom ügy tényállása hasonló, a felmerült jogkérdés a *béranysági megállapodás közrendbe ütközése.* Mindhárom esetben francia állampolgárságú házaspárok, mivel nem lehetett gyermekük, az Egyesül

⁴⁶ http://www.uncitral.org/uncitral/en/case_law/abstracts.html, Case 667, 9 Sch 19/02, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V07/805/79/PDF/V0780579.pdf?OpenElement> (utolsó letöltés 2011.05.16.)

⁴⁷ http://www.courdecassation.fr/jurisprudence_2/premiere_chambre_civile_568/presidence_relatif_19635.html (utolsó letöltés 2011.05.16.)

Államokban ún. béranyasági megállapodást (Surrogacy Agreement) kötöttek amerikai állampolgárságú nőekkel. A francia házaspár nőtagjának petesejtjét mesterséges úton megtermékenyítették a házaspár férfi tagjának ivarsejtjével, majd az embriót beültették az amerikai állampolgárságú nők méhében, akik ezt követően kihordták és megszülték a gyermekeket. A szülést követően a felek közötti megállapodás alapján az amerikai állampolgár biológiai anyák átadták a megszületett gyermekeket a francia házaspároknak.

A ténybeli és jogi helyzetet illetően meg kell különböztetni a dajkaanyaságot és béranyaságot. A *dajkaanyaság* egy olyan eljárás, ahol testi adottsága folytán a gyermek kihordására képtelen anya és apa ivarsejtjeiből testen kívül létrehozott embrió más nő, a dajkaanya méhében ültetendő be. A dajkaanya kizárólag a genetikai anya vagy apa közeli hozzátartozója lehet, és az embrió kihordásáért pénzt nem fogadhat el. A *béranyaság* esetében a béranya bárki lehet, aki arra egészségügyileg alkalmas, ráadásul az embrió kihordásáért nem csak a felmerült költségei megtérítését kérheti, hanem bármekkora összeget, amelyben a genetikai szülőkkel megállapodott. Ebben az esetben nincs szükség a genetikai anya részéről egészségügyi indikációra. Az Európai Unión belül a béranyaság többnyire nem engedélyezett, sőt kifejezetten tiltják Ausztriában, Németországban és Svédországban. Hollandia lehetőséget biztosít az ellenérték nélküli dajkaanyaságra, de szigorú szabályok miatt igen nehezen vehető igénybe. Angliában csak a vonatkozó költségek megtérítése engedélyezett, ellenérték megfizetése tilos. Franciaországban nem legális sem a béranyaság, sem a dajkaanyaság. A béranyaság legálisnak minősül viszont Ukrajnában, Indiában, az Amerikai Egyesült Államok legtöbb tagállamában, Ausztráliában, Izraelben és az Oroszországi Föderációban.⁴⁸

A három ügy közül az egyik előzménye a következő volt. Egy francia házaspár 1998-ban megtudta, hogy nem lehet gyermekük. Ezért Kaliforniába utaztak és béranyasági megállapodást kötöttek egy amerikai állampolgár nővel. A Kaliforniai Legfelsőbb Bíróság még a leánygyermek megszületése előtt határozatában elismerte a francia házaspár szülői minőségét és kötelezte a San Diegoi Kórházat és a Kaliforniai Egészségügyi Hivatalt, hogy a gyermekek születési anyakönyvi kivonatában és a kórházi nyilvántartásban a francia házaspárt tüntessék fel szülőként.⁴⁹

A béranya 2000. október 25-én leány ikreknek adott életet. A kaliforniai hatóságok kiállították a születési anyakönyvi kivonatokat, melyben a francia házaspárt tüntették fel szülőként. A francia házaspár vissza kívánt térni a leány ikrekkel Franciaországba. A francia konzulátus visszautasította francia útlevel kiállítását az ikrek számára. Az amerikai hatóságok azonban minden gond nélkül kiállították az amerikai útleveleket. Amikor a francia házaspár visszatért Franciaországba, a francia ügyészség büntetőeljárást indított velük szemben családi jogállás megváltoztatásának vádjával. 2004-ben a francia bíróság a büntetőeljárást megszüntette arra hivatkozással, hogy a francia büntetőjog nem

⁴⁸ Illés Blanka: Béranyaság. Divat, vagy az emberiség jövője? *Ügyvéd Világ*, 2001/5., 5-6. o.

⁴⁹ <http://conflictoflaws.net/2007/flying-to-california-to-bypass-the-french-ban-on-surrogacy-update> (utolsó letöltés 2011.05.13.)

alkalmazható külföldön elkövetett olyan cselekményekre, melyek az elkövetés helyén jogszerűnek minősülnek. Időközben a francia ügyészség polgári peres eljárást is kezdeményezett a francia házaspárral szemben. A polgári peres eljárás a francia anyakönyveztetés megtagadására és a francia házaspár szülői minősége elismerésének megtagadására irányult. A Párizsi Fellebbviteli Bíróság 2007. október 25-én meghozott ítéletében elutasítva a francia ügyészség keresetét elismerte a Kaliforniai Legfelsőbb Bíróság francia házaspárt szülőnek nyilvánító határozatát.⁵⁰

A Párizsi Fellebbviteli Bíróság elismerő határozatával szemben a francia ügyészség fellebbezést terjesztett elő, melynek alapján a Semmitőszék (Cour de cassation) eljárásjogi okból hatályon kívül helyezte az I. fokú ítéletet. A megismételt I. fokú eljárásban a Párizsi Fellebbviteli Bíróság megtagadta az amerikai ítélet elismerését. Ekkor a francia házaspár nyújtott be fellebbezést.

Ezt követően hozta meg a Semmitőszék 2011. április 6-án a három ítéletét, amelyben megtagadta az amerikai tagállami legfelsőbb bíróságok határozatának, valamint az amerikai hatóságok által kiállított születési anyakönyvi kivonatoknak az elismerését arra hivatkozással, hogy *a béranyasági megállapodás a francia közrendbe ütközik*. A Semmitőszék a következő megállapításokat tette:

- az amerikai születési anyakönyvi kivonatok nem képezhetik a francia anyakönyvi nyilvántartás alapját,
- az amerikai születési anyakönyvi kivonatok olyan amerikai bírósági határozaton alapulnak, melyek a francia közrendbe ütköznek,
- a francia pozitív jog hatályos állapota (*l' état du droit positif*) szerint a béranyasági megállapodás a francia jog alapvető elveibe (*principes essentielles du droit français*) ütközik,
- a francia jog alapvető elve, hogy a családi jogállás és a személyi állapot elidegeníthetetlen (*principe de l'indisponibilité de l'état des personnes*), a Code Civil 16-7. és 16-9. § alapján a családi jogállás szerződéssel nem változtatható meg, a személyhez tapadó jog a születés tekintetében olyan erős, ha ezt szerződéssel felül lehetne írni, akkor az a közrendbe ütköző lenne,
- a francia jogrend alapelve, hogy a gyermek anyja az, aki a gyermeket megszüli (*la mère de l'enfant est celle qui accouche*),
- a francia házaspárok hivatkozásával ellentétben nem sérül az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény⁵¹ 8. cikke szerinti családi élet tiszteletben tartásához való jog, mivel a gyermekeknek mindenféleképpen van apja (biológiai apa a francia házaspár férfi tagja), van anyja az amerikai tagállami jog szerint és a gyermekek együtt élhetnek a francia házaspárokkal Franciaországban,
- nem sérül a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezmény⁵² 3. cikk 1. pontjában szabályozott, a gyermek mindenképp felett álló érdekéhez fűződő jog sem,

⁵⁰ <http://conflictoflaws.net/2007/flying-to-california-to-bypass-the-french-ban-on-surrogacy> (utolsó letöltés 2011.05.13.)

⁵¹ Magyarországon kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény

⁵² Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény

- a hivatkozott nemzetközi egyezményekben szereplő jogok arra a családmodellre és gyermek-szülő kapcsolatra épülnek, ahol a férj termékenyíti meg a feleségét és ebből születik gyermek, jelen esetben ez nem áll fenn, így a nemzetközi egyezmények nem hivatkozhatóak.

Az egyik francia házaspár bejelentette, hogy a Semmitőszék rájuk vonatkozó ítéletével szemben eljárást kezdeményeznek az Emberi Jogok Európai Bíróságánál.⁵³

6.4. Zimbabwei Legfelsőbb Bíróság S. C. 114/99 sz., 1999. december 21-i ítélete (CLOUT 323).⁵⁴ A Zimbabwei Legfelsőbb Bíróság érvénytelenítési keresetnek adott helyt 1999-ben. Az alapproblémát az a törvényi szabály képezte, mely a munkáltatói felmondás érvényességéhez fegyelmi bizottsági ülés összehívását tette kötelezővé a felmondást követő 10 napon belül. Az ügyben a munkavállaló a 10. nap előtt bírósághoz fordult, mert szerinte ügyében fegyelmi bizottság helyett (mivel a munkaügyi viták elbírálása több ország tradíciója szerint nincsenek kivonva a választottbíróság elé terjeszthető viták köréből) választottbíróságnak kellene eljárnia. A bíróság helybenhagyta a keresetet és választottbíróság elé utasította a feleket. Eközben a 10 nap már letelt. A választottbíróság megállapította, hogy a felmondás pontosan azért érvénytelen, mert a munkáltató nem hívott össze fegyelmi bizottsági ülést a tíz napos határidőn belül. A választottbíróság nem vette figyelembe a munkavállaló bírósághoz benyújtott keresetének hatását, nevezetesen, hogy az megfosztotta a munkáltatót a fegyelmi bizottsági ülés összehívásával kapcsolatos kötelezettség teljesítésétől. A munkáltató így felsőbbbírósághoz fordult a döntés érvénytelenítése végett, Zimbabwe közrendjének megsértésére hivatkozott. A munkavállaló végrehajthatóvá nyilvánítás iránti kérelmet terjesztett elő. A bíróság mindkét kérelmet elutasította, így a munkáltató a Legfelsőbb Bírósághoz fordult, mely annak fenntartása mellett, hogy a közrendet szűk körben kell értelmezni, úgy vélte, hogy ha egy ítélet ilyen alapvető tévedésen alapszik, mint ebben az esetben, a közrendbe ütközés megvalósul. A munkáltató éppen a bírósági eljárás miatt nem teljesíthette kötelezettségét. *Az ítélet egy olyan hibán alapszik, amely nyilvánvaló méltánytalanságot eredményezett, s amely olyan messzemenően és felháborítóan – mintegy kijátszva egymással szemben a két döntésre jogosult intézmény hatáskörét – félretette a logikát és az elfogadott erkölcsi normákat, amit egy józan és igazságos személy úgy ítélne meg, hogy az igazságosság eszméje túrhetetlenül megsérült, így a közrenddel ellentétes lenne fenntartani azt.* A testület ezen túl megállapította, hogy annak ellenére, hogy konkrétan a választottbíró magatartásához semmilyen erkölcsi gyalázatosság nem kapcsolódott, az ítélet ellentétes Zimbabwe közrendjével. Ennek megfelelően a Legfelsőbb Bíróság érvénytelenítette a döntést.

⁵³ <http://conflictoflaws.net/2011/surrogacy-agreements-violate-french-public-policy>
(utolsó letöltés 2011.05.13.)

⁵⁴ http://www.uncitral.org/uncitral/en/case_law/abstracts.html, Case 323, Case No. S.C. 114/99,
<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V00/541/89/PDF/V0054189.pdf?OpenElement>

6.5. Madridi Tartományi Felsőbíróság 85/2005. sz., 2005. május 9-i ítélete (CLOUT 972).⁵⁵ A Madrid Tartományi Felsőbíróság egy választottbírói ítélet elismerését tagadta meg. A Felsőbíróság úgy vélte, hogy az ítélet ellentétes a közrenddel a választottbírói pártatlanságának hiánya miatt. *A választottbírói eljárással összefüggésben igazgatási tevékenységet végző választottbírói egyesület pártatlanságának hiánya a választottbírói megállapodás érvénytelenségével jár.* A bíróság megállapította, hogy szoros kapcsolat fedezhető fel a választottbírók és az egyesület között. E véleményét az egyesület által adminisztrált ügyek nagy részének vizsgálatára alapozta, mely egyértelművé tette, hogy az egyesület *újra és újra ugyanazon bírakat jelölte ki, így az adott választottbírók pártatlanságának hiánya is vélelmezhető*, és ezen okokból az ítélet ellentétes a közrenddel és érvénytelen.

7. Összegzés

A közrend fogalmának tartalmát övező bizonytalan helyzet kétségtelenül ma is fennáll. A nemzetközi és hazai eseti jog alapján megállapíthatjuk, hogy inkább formálódó, eseti jellegű, mintsem kialakult, töretlen gyakorlatról beszélhetünk, mely olykor meglepő eredményekre vezet. A közrend fogalmának tartalma a közrendbe ütközést megállapító bírói ítéletek alapján elemenként építhető fel.

A magyar bírói gyakorlat közrend-értelmezése nem tér el a nemzetközi standardoktól, hiszen mindazon elvek, irányvonalak, amelyek meghatározóak a magyar közrend kereteinek lefektetése során, fellelhetőek a különböző nemzeti és uniós joggyakorlatokban. Ezen főbb irányvonalak: a közrend tartalmának szűkítő értelmezése, amely magában foglalja az alapvető jogelvek és a köz érdekeinek sérelmét, de nem terjed ki a téves jogszabály-értelmezésre, az egyszerű anyagi vagy eljárási jogszabálysértésre; a jogintézmény alkalmazásának kivételes jellege; a közrend sérelmére hivatkozásra csak akkor van lehetőség, ha a külföldi jog alkalmazása vagy az ítélet által előidézett hatás a felek relatív jogviszonyán túlmutat, a közösségre kihatással van.

A jogesetek alapján egyértelműen megfigyelhető, hogy a közrend fogalmi értelmezésével a bírói gyakorlat nem elsősorban a külföldi jog alkalmazása kapcsán, hanem a külföldi határozatok elismerése és különösen a választottbírói ítéletek érvénytelenítése kapcsán találkozunk. A közrend sérelmére történő hivatkozást a választottbírói ítéletet megtámadni szándékozók számos esetben próbálják felhasználni a döntés érdemi felülbírálatára, ezzel mintegy fellebbezési lehetőséget biztosítva maguknak. A nemzeti legfelsőbb bíróságok azonban kitartóan, rendíthetetlen bátyaként állnak ellen e törekvésnek. Meglehetősen ritka azon ítéletek száma, amelyekben a tényleges közrendbe ütközés megállapításra kerül. „Balszerencsés kevesek” azok, akiknek ügyében ez mégis megtörténik.⁵⁶

⁵⁵ http://www.uncitral.org/uncitral/en/case_law/abstracts.html, Case 972, Case No. 89/2005, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V10/553/74/PDF/V1055374.pdf?OpenElement>

⁵⁶ Kecskés: „Jó lovassal a nyeregben a zabolátlan ló is megfegyverezhető” 129. o.; Kecskés-Nemessányi: i.m. 26. o.